

Stanisław Rybczyński

O nowej zmianie przepisów postępowania karnego

Palestra 2/7-8(9), 34-42

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW RYBCZYŃSKI

adwokat

○ nowej zmianie przepisów postępowania karnego

W przeciwieństwie do dekretu z dnia 21 grudnia 1955 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz. U. Nr 46, poz. 309), którego cele zostały zwięźle, lecz jasno wymienione we wstępie dekretu, obecnie wydana ustawa z dnia 28 marca 1958 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz. U. Nr 18, poz. 76) takiego wstępu, który by wyjaśniał cele ustawy, nie zawiera.

Nie jest to zresztą konieczne, gdyż cele ustawy same uwypuklają się wyraźnie na tle całokształtu zmian wprowadzonych przez tę ustawę do kodeksu postępowania karnego. Celami tymi jest usprawnienie pracy sądów i prokuratur oraz pełniejsze zagwarantowanie praw obywateli jako podmiotów procesowych przez wykorzystanie rezultatów przeszło dwuletniej praktyki, opartej na zmienionym przez dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. kodeksie postępowania karnego. Zrozumiałe jest, że w wyniku realizacji zasady pełniejszego zagwarantowania procesowych praw obywateli musi ulec zwiększeniu również udział adwokata jako obrońcy oskarżonego. Można obecnie żywić przekonanie, że występujący jeszcze dość często negatywny stosunek do obrony i obrońcy jako jeden z przejawów dążenia do niewłaściwego ułatwiania sobie przebiegu postępowania karnego zostanie wreszcie definitywnie przełamany.

Nowe i zmienione przepisy postępowania karnego celowo uzupełnią szereg wskazywanych przez praktykę sądową luk w dotychczasowych przepisach postępowania, przyczynią się do jego przyspieszenia oraz usunięcia pewnych proceduralnych wątpliwości i niejasności i zagwarantują realną możliwość prawidłowego sporządzania oraz motywowania wy-

roków, a co za tym idzie — sporządzania i wnoszenia należycie opracowanych środków odwoławczych. Było i jest bowiem publiczną tajemnicą, że sporządzane przez sądy, natychmiast po zamknięciu przewodu sądowego, wyroki nie tylko nie grzeszyły doskonałością, ale dość często nie sięgały nawet granic poprawności. Podobnie przedstawiała się sprawa ze środkami odwoławczymi, których jakość dopasowywała się do poziomu skarżonych orzeczeń. W tych warunkach dobrze napisany wyrok albo wzorowa rewizja stawały się rzadkością.

Wreszcie zostało uporządkowane przez nowe przepisy postępowanie dotyczące rewizji nadzwyczajnej. Analiza dotychczasowych przepisów w tej materii wykazała, że nie były one wyczerpujące i dokładnie opracowane i dlatego budziły liczne wątpliwości oraz spory zarówno w teorii, jak i w praktyce. Od dawna domagano się ich usunięcia, wysuwając postulat wyraźniejszego i pełniejszego sformułowania przepisów dotyczących tej bądź co bądź bardzo żywotnej instytucji procesowej. Dopiero omawiana ustawa unormowała w sposób wprawdzie niepełny, ale za to sensownie i realnie najbardziej palące kwestie z tego zakresu.

Wydaje się rzeczą pewną, że nowa ustawa z dnia 28 marca 1958 r. o zmianie przepisów postępowania karnego spotka się z dobrym przyjęciem ze strony świata prawniczego tak ze względu na cele jej przyświecające, jak i ze względu na treść wprowadzonych zmian.

Rozpatrując szczegółowo wprowadzone omawianą ustawą zmiany, należy stwierdzić, co następuje:

I

Właściwość rzeczowa sądu wojewódzkiego uległa częściowej, ale za to dość poważnej zmianie w duchu postulatów wyrażanych już od pewnego czasu przez opinię prawniczą. Tak więc wszystkie drobniejsze przestępstwa komunikacyjne, pożarowe itp., kwalifikowane zgodnie z dotychczasową praktyką z art. 215 § 1 k.k., zostają przekazane sądom powiatowym z wyjątkiem wypadków, w których z przestępstw tych wynikła śmierć człowieka. Natomiast kierując się zasadą, że życie ludzkie jest najwyższym dobrem, które należy otoczyć szczególną ochroną, podano właściwości sądu wojewódzkiego przestępstwa z art. 227, 228 k.k. oraz przestępstwa z art. 240 k.k., jeżeli w wyniku bójki lub pobicia nastąpiła śmierć człowieka. Również do właściwości sądu wojewódzkiego należy będą obecnie przestępstwa z art. 248 § 2, przestępstwa zaś z art. 288 k.k. ze względu na rodzaj i wysokość sankcji karnej przechodzą do właściwości sądu powiatowego. Rozciągnięto także właściwość sądu wo-

jewódzkiego na opuszczony przez przeoczenie w dekrete z dnia 21 grudnia 1955 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz. U. Nr 44, poz. 302) dekret z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy (Dz. U. z 1946 r. Nr 69, poz. 377). Wreszcie poddano jurysdykcji sądu wojewódzkiego (art. 17 § 1 pkt 4a i 4b) przestępstwa określone w art. 2 dekretu z dnia 4 marca 1953 r. o wzmożeniu ochrony własności społecznej (Dz. U. Nr 17, poz. 68) i przestępstwa na szkodę Państwa lub jednostki gospodarki uspołecznionej, jeżeli interesy gospodarcze Państwa lub danej jednostki zostały narażone na znaczną szkodę, zwłaszcza gdy szkoda przekracza 50 000 zł.

Należy przy tym zauważyć, że art. 2 omawianej przez nas ustawy wprowadza w ustawie z dnia 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz. U. z 1950 r. Nr 38, poz. 348, z 1954 r. Nr 34, poz. 142 i z 1955 r. Nr 46, poz. 309) następujące zmiany:

Prezes sądu wojewódzkiego może zarządzić rozpoznanie sprawy o przestępstwo zagrożone karą śmierci w składzie dwóch sędziów i trzech ławników, jeżeli uzna to za potrzebne ze względu na charakter sprawy, a w sprawach rozpoznanych przez sąd powiatowy w trybie uproszczonym może zarządzić rozpoznanie rewizji przez jednego sędziego.

Właściwość rzeczowa sądu powiatowego określona jest nadal art. 15 k.p.k. w nie zmienionym brzmieniu, ale w dziedzinie trybu orzekania wprowadzono dość istotne zmiany. Tak więc oprócz trybu zwykłego przewidzianego art. 16 k.p.k. zostaje wprowadzony uproszczony tryb postępowania. Sąd powiatowy rozpoznaje w zakresie swojej właściwości w trybie uproszczonym sprawy o przestępstwa, za które ustawa przewiduje karę pozbawienia wolności do dwóch lat lub karę grzywny albo obie te kary łącznie — niezależnie od kar dodatkowych i środków zabezpieczających.

Sądy powiatowe rozpoznają nadto w tym trybie przestępstwa określone:

- a) w art. 129, 130, 131 i 133 § 1 k.k.;
- b) w art. 160, 257, 262 § 1 i 2 oraz w art. 264 k.k., jeżeli szkoda wyrządzona lub zamierzona nie przekracza 5 000 zł;
- c) w art. 1 § 1 dekretu z dnia 4 marca 1953 r. o wzmożeniu ochrony własności społecznej (Dz. U. Nr 17, poz. 68), jeżeli przedmiotem zagarnięcia jest drzewo z lasu stanowiącego mienie społeczne, a szkoda wyrządzona lub zamierzona nie przekracza 5 000 zł;
- d) w art. 8 i 10 ustawy z dnia 13 lipca 1957 r. o zwalczaniu spekulacji i ochronie interesów nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym (Dz. U. Nr 39, poz. 171).

Tryb uproszczony stosuje się, choćby wskutek powrotu do przestępstwa albo wskutek zastosowania art. 291 k.k. groziła przestępcy kara wyższa.

Nie stosuje się natomiast trybu uproszczonego do spraw o przestępstwa wymienione w art. 151 § 2, 164 § 1, 215 § 2, 216 § 2, 217 § 2, 243 § 2 i w art. 255, jeżeli zniesławienie popełniono w druku lub na zebraniu publicznym. Poza tym trybu uproszczonego nie stosuje się względem podejrzanego, który pozostaje w tymczasowym areszcie.

Uproszczenia wprowadzone przez ten tryb zostały wyspecyfikowane w art. 2 pkt 6 omawianej przez nas ustawy i dlatego nie ma potrzeby ich tu przytaczać.

Niezależnie od tych zmian wprowadzono § 3 do art. 16 k.p.k., który nakazuje sądowi powiatowemu orzekać na posiedzeniu niejawnym w składzie jednego sędziego, co pozwoli znakomicie przyspieszyć tempo załatwiania spraw kierowanych na te posiedzenia. Podobnie przedstawia się sprawa z wprowadzeniem § 3 do art. 18 k.p.k., w myśl którego sąd wojewódzki orzeka na posiedzeniu niejawnym w składzie trzech sędziów. Wyłączenie ławników z posiedzeń niejawnych sądów, jak też od spraw sądzonych w trybie uproszczonym, zostało podyktowane z jednej strony potrzebą przyspieszenia toku spraw i przeciwdziałania narastaniu zaległości, a z drugiej strony małą przydatnością ławników przy załatwianiu kwestii wstępnych lub prawnych przed rozprawą. Nie należy dopatrywać się w tym zamiaru ustawodawcy znaczniejszego ograniczenia czynnika społecznego i jego udziału w wymiarze sprawiedliwości, gdyż zostaje on w całości zachowany w jego najistotniejszym stadium, tzn. na rozprawie głównej i przy wyrokowaniu w sprawach o większym ciężarze gatunkowym. Więcej nawet, nowe przepisy w postaci art. 16 § 2, art. 39¹ i 322 § 2 nawet formalnie traktują ławników na równi z sędziami w zakresie orzekania na rozprawie głównej i zezwalają na wyłączenie ławnika jedynie pod tymi samymi warunkami co sędziego.

II

Omawiana przez nas ustawa z dnia 28 marca 1958 r. powiększa wydawnie kadry oskarżycieli publicznych. I tak oprócz prokuratora mogą wystąpić w zakresie zleconych im czynności: referendarz śledczy, asesor prokuratury, a nawet aplikant delegowany przez prokuratora, przy czym ten ostatni tylko w sprawach rozpoznawanych w trybie uproszczonym. Jednocześnie wobec włączenia do przepisów omawianej przez nas ustawy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 stycznia 1955 r.

w sprawie wnoszenia i popierania oskarżenia przez organy administracji państwowej (Dz. U. Nr 8, poz. 50) utrzymały swe uprawnienia do wnoszenia i popierania oskarżenia w powierzonym im zakresie następujące organy:

- 1) dyrekcje okręgowe Polskich Kolei Państwowych, przedsiębiorstwa Państwowej Komunikacji Samochodowej oraz miejskie przedsiębiorstwa komunikacyjne w sprawach o przestępstwa z art. 265 k.k. popełnione na szkodę tych przedsiębiorstw;
- 2) organy służby zdrowia w sprawach o przestępstwa z art. 31—33 i 35 ust. 2 i 4 rozporządzenia z dnia 22 marca 1928 r. o dozorcze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku (Dz. U. Nr 36, poz. 343);
- 3) zarządy lasów państwowych i parków narodowych w sprawach o przestępstwa z art. 3 § 1 i 2 dekretu z dnia 23 grudnia 1954 r. o zmianie niektórych przepisów o ochronie własności społecznej (Dz. U. Nr 57, poz. 283);
- 4) organy Państwowej Inspekcji Handlowej w sprawach o ujawnione przez nie w czasie przeprowadzania inspekcji przestępstwa z art. 8, 10, 12 i 13 § 1 ustawy z dnia 13 lipca 1957 r. o zwalczaniu spekulacji i ochronie interesów nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym (Dz. U. Nr 39, poz. 171).

Organy powyższe uprawnione są również do prowadzenia dochodzeń. Jeśli chodzi o zakres czynności procesowych, to referendarz śledczy i asesor prokuratury mogą w sprawach podlegających właściwości sądów powiatowych:

- a) sporządzać i wnosić akty oskarżenia,
- b) brać udział w rozprawach i posiedzeniach niejawnych,
- c) składać wnioski o sporządzenie na piśmie uzasadnień wyroków,
- d) sporządzać i wnosić środki odwoławcze.

Pozostali oskarżyciele mogą występować przed sądami powiatowymi jedynie w sprawach rozpoznawanych w trybie uproszczonym, przy czym zakres ich uprawnień procesowych (poza delegowanym aplikantem) jest w zasadzie taki sam.

III

W postępowaniu przygotowawczym zaszły również dość liczne i poważne zmiany oparte na podstawie dawnych przepisów o właściwości sądów grodzkich (przepisów obecnie odpowiednio zmienionych) oraz na rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 stycznia 1955 r.

(Dz. U. Nr 8, poz. 50). I tak oprócz organów prowadzących dotychczas śledztwa i dochodzenia (po wyeliminowaniu organów bezpieczeństwa publicznego) mogą prowadzić dochodzenia oskarżyciele publiczni wymienieni w poprzednim rozdziale oraz organy kontroli i rewizji finansowej Ministerstwa Finansów, jak również oficerowie śledczy Wojsk Ochrony Pogranicza w sprawach o przestępstwa skierowane przeciwko nienaruszalności i bezpieczeństwu granic państwowych.

Organy wymienione w art. 2 pkt 5 są uprawnione również do sporządzania i wnoszenia aktów oskarżenia w trybie uproszczonym bez potrzeby zatwierdzania przez prokuratora, gdyż w myśl art. 2 pkt 6 lit. d) omawianej ustawy tylko akty oskarżenia sporządzone przez Milicję Obywatelską w trybie uproszczonym zatwierdza i wnosi do sądu prokurator. Przemawia za tą tezą skreślenie art. 245¹⁸ k.p.k. o konieczności pisemnego zatwierdzenia przez prokuratora aktu oskarżenia sporządzonego przez prowadzącego śledztwo lub dochodzenie.

Natomiast akta dochodzeń prowadzonych przez Milicję Obywatelską lub przez działające na podstawie szczególnego upoważnienia ustawy inne organy administracji państwowej, z własnej inicjatywy lub na zlecenie prokuratora w sprawach nie podlegających osądzeniu przez sądy powiatowe w trybie uproszczonym, muszą być w myśl art. 245¹² k.p.k. (w nowym brzmieniu) przesłane wraz z dowodami rzeczowymi właściwemu prokuratorowi, który zgodnie z art. 245¹² § 2 k.p.k. może zarządzić uzupełnienie dochodzenia lub też dokonanie odpowiednich czynności, albo też w myśl art. 246 § 1 k.p.k. może sporządzić akt oskarżenia.

Również postanowienie referendarza śledczego lub asesora prokuratury o umorzeniu śledztwa, jak też postanowienia MO lub organu wymienionego w art. 245⁸ § 3 k.p.k. wymagają pisemnego zatwierdzenia przez prokuratora — podobnie zresztą jak postanowienia oskarżyciela publicznego nie będącego prokuratorem oraz Milicji Obywatelskiej o odmowie ścigania.

Z drugiej strony, dla zabezpieczenia interesów oskarżonego już w toku postępowania przygotowawczego, omawiana ustawa z dnia 28 marca 1958 r. przewiduje konieczność ustanowienia dla oskarżonego obrońcy z urzędu w wypadkach wymienionych w art. 79 § 1 k.p.k. (w dotychczasowym brzmieniu). Jest to celowy i potrzebny przepis, gdyż już w tym stadium postępowania mogą zająć okoliczności nakazujące wprost udzielenie pomocy prawnej oskarżonemu, który z powodu swych ułomności fizycznych lub psychicznych nie ma możliwości normalnej obrony. Można również wyznaczyć oskarżonemu obrońcę z urzędu na prośbę oskarżonego, który nie jest w stanie bez uszczerbku dla utrzymania koniecznego

dla siebie i rodziny ponieść kosztów obrony. W pierwszym wypadku wyznaczenie obrońcy jest konieczne, w drugim — uzależnione od okoliczności sprawy i uznania prezesa sądu.

Niezależnie od tego wzrósł również udział obrońcy oskarżonego w tym stadium postępowania karnego. Tak więc obrońca może przed zaznajomieniem oskarżonego aresztowanego ze wszystkimi materiałami śledztwa lub dochodzenia porozumiewać się z oskarżonym za zgodą prokuratora, i to w obecności albo bez obecności prowadzącego śledztwo lub dochodzenie. Po okazaniu śledztwa lub dochodzenia obrońca ma już prawo do widzenia się z oskarżonym aresztowanym sam na sam i do przejrzania akt, chyba że wydano postanowienie o uzupełnieniu lub wznowieniu śledztwa.

Nie należy zapominać, że wniosek o uzupełnienie śledztwa powinien być złożony w terminie 3 dni od daty okazania śledztwa.

IV

Zmiany wprowadzone w przepisach o postępowaniu przed sądem I instancji zmierzają do stworzenia i ułatwienia procedury lepszego przygotowania uzasadnień wyroków przez sądy oraz bardziej rozważnego składania i staranniejszego przygotowania przez strony środków odwoławczych od tych orzeczeń.

Tak więc po podpisaniu sentencji wyroku przewodniczący ogłasza ją publicznie i przytacza ustnie najważniejsze powody wyroku oraz poucza o terminie i trybie odwołania się od wyroku. W terminie zawitym 7 dni od daty ogłoszenia sentencji wyroku strona może złożyć do sądu (na piśmie) wniosek o sporządzenie uzasadnienia wyroku. Sąd powinien sporządzić uzasadnienie wyroku również w ciągu siedmiu dni od daty złożenia wniosku, tylko że termin powyższy ma charakter instrukcyjny.

Pewną nowością jest to, że odpis wyroku z uzasadnieniem należy doręczyć stronie oraz jej obrońcy (art. 338). W tym ostatnim wypadku termin do złożenia rewizji liczy się od dnia, w którym odpis doręczono obrońcy (art. 211). Wynosi on czternaście dni i jest zawity. Odpis sentencji wyroku zaoicznego doręcza się oskarżonemu aresztowanemu — w ciągu siedmiu dni, a odpowiadającemu z wolnej stopy — bez zastrzeżenia tego terminu, z pouczeniem o prawie żądania uzasadnienia wyroku na piśmie, ze wskazaniem terminu i trybu odwołania się od wyroku (art. 212 i 348).

Oprócz tych przepisów, nie wymagających szczegółowego komentarza, wprowadzony został przepis mający na widoku pewną ekonomię proce-

sową. Chodzi tu mianowicie o to, że w sprawach rozpoznawanych z udziałem ławników uzasadnienie podpisuje tylko przewodniczący. Jedynie w razie złożenia zdania odrębnego wyrok z uzasadnieniem podpisuje przewodniczący wraz z ławnikami (art. 340 § 2).

Wszystkie powyższe przepisy o charakterze techniczno-procesowym wydają się słuszne i celowe i służą bodajże w równej mierze interesowi sądu, jak i realnemu interesowi procesowemu stron.

Należałoby w tym miejscu wspomnieć również o dodaniu § 2 do art. 4 k.p.k. Uzupełnienie to wypełnia dotkliwą lukę, na którą już dawno wskazywała praktyka, a mianowicie: co robić z oskarżonym dotkniętym chorobą psychiczną lub inną ciężką chorobą uniemożliwiającą prowadzenie sprawy? Obecnie w takim wypadku sąd miejscowo i rzeczowo właściwy może po wysłuchaniu stron zarządzić postanowieniem umieszczenie oskarżonego na czas trwania choroby w zamkniętym zakładzie dla psychicznie chorych lub w innym zakładzie leczniczym. Zastosowane do tego czasu środki zapobiegające uchylaniu się od sądu pozostają w mocy.

V

W stadium postępowania rewizyjnego wprowadzono również parę istotnych zmian. W wypadku kiedy sąd rewizyjny uchyla wyrok i kiedy zachodzą przewidziane w art. 305 § 1 warunki, może sam przekazać akta oskarżycielowi publicznemu celem uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia. Chodzi tu wyraźnie o przyspieszenie postępowania.

Również Sąd Najwyższy uzyskał uprawnienia (co prawda bardzo ograniczone) w zakresie uzupełnienia przewodu sądowego dowodem z dokumentów (art. 389 § 3).

Zmieniono również przepis art. 388 § 3. Sformułowano go w ten sposób, że Sąd Najwyższy, orzekając co do istoty sprawy, nie może skazać oskarżonego niewinnionego, natomiast może zastrzyć karę w razie uchylenia lub zmiany wyroku wskutek złożenia rewizji na niekorzyść oskarżonego.

VI

Rozdział dotyczący rewizji nadzwyczajnej został dość gruntownie uzupełniony. Ogranicza on liczbę osób, do których można wnieść podanie o złożenie rewizji nadzwyczajnej, jedynie do osoby Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego PRL (art. 396¹ § 1). Podań takich nie można więc będzie wnosić do Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego,

który jednak — podobnie jak i wymienione wyżej organy — nie stracił bynajmniej prawa do składania rewizji nadzwyczajnych z urzędu w razie dostrzeżenia potrzeby jej złożenia, gdyż przepis art. 396 k.p.k. nie został zmieniony.

Podanie o złożenie rewizji nadzwyczajnej można złożyć tylko raz i tylko do jednego z organów wymienionych w art. 396¹ § 1. Ponowne podanie o rewizję nadzwyczajną w razie odmownego załatwienia pierwszego podania będzie pozostawicne bez rozpoznania, i to niezależnie od tego, czy będzie złożone przez tę samą uprawnioną osobę, czy też przez inną, lecz wymienioną w art. 464 § 1 (oskarżony, jego obrońca, prokurator oraz małżonek oskarżonego, jego krewni w linii prostej i jego rodzeństwo). Grono osób uprawnionych do złożenia takiego podania zostało obecnie ustawowo określone. Dotychczas kwestia przyjmowania podań od innych osób niż prokurator, oskarżony lub jego obrońca nie była prawnie ustalona; jedynie przez analogię stosowano tu art. 464 § 1.

Wreszcie przyjęto zasadę, że rewizję nadzwyczajną w stosunku do tego samego oskarżonego można w danej sprawie wnieść tylko raz na podstawie tych samych zarzutów.

Uregulowano również kwestię wstrzymania wykonania zaskarżonego orzeczenia. Odpowiednie uprawnienia w tej mierze nadano Sądowi Najwyższemu (art. 396 § 4).

Łańcuch najbardziej dotkliwych luk w tym zakresie został więc wypełniony, a szereg nader istotnych kwestii uporządkowany.

Należy tylko życzyć sobie, aby na tych zmianach i uzupełnieniach można już było poprzestać aż do chwili opracowania i wprowadzenia w życie nowego kodeksu postępowania.